

Gwerthusiad o Ddeddf Trawsblannu Dynol (Cymru): Adroddiad Gwerthuso Effaith

Crynodeb Gweithredol

Negeseuon allweddol

- Mae ymwybyddiaeth o'r system feddal o optio allan o roi organau yng Nghymru, a'r gefnogaeth iddi, yn uchel ymhlith y cyhoedd yn gyffredinol a staff y Gwasanaeth Iechyd Gwladol.
- Fodd bynnag, mae cwmp diweddar wedi bod yn y lefelau ymwybyddiaeth ymhlith y cyhoedd yn gyffredinol, sy'n awgrymu bod angen cynnal cyhoedduswydd am y gyfraith.
- Mae angen mwy o eglurder ynghylch rôl y teulu yn y broses o roi organau. Dylai hyn annog trafodaethau mewn teuluoedd, a all eu helpu i gefnogi penderfyniad perthynas ymadawedig.
- Gall staff y Gwasanaeth Iechyd sy'n gweithio o fewn rhoi organau elwa hefyd ar hyfforddiant pellach, yn enwedig o ran y sgwrs am roi organau gyda'r teulu.
- Er gwaethaf yr ymwybyddiaeth a'r gefnogaeth gref i'r ddeddf newydd, nid yw dadansoddiad o ddata rheolaidd yn dangos unrhyw newid cyson mewn rhoi organau pobl ymadawedig yng Nghymru, nac yn ehangach gan drigolion Cymru.
- Mae dadansoddiad o ddata cyson yn dangos cynnydd yn y ganran o deuluoedd sy'n rhoi cymeradwyaeth i roi. Fodd bynnag, ni chaiff hyn ei adlewyrchu mewn cynnydd yng nghyfanswm y rhoddwyr, sy'n awgrymu bod cymhwysedd is wedi bod dros y cyfnod ers gweithredu'r gyfraith.
- Mae angen cyfnod hirach o amser i ddod i gasgliadau cadarnach ynghylch effaith y newid yn y gyfraith. Bydd yn bwysig parhau i fonitro agweddau cyhoeddus a'r data cyson ar roi organau yng Nghymru (ac yn fwy cyffredinol ledled rhannau eraill o'r Deyrnas Unedig er mwyn cymharu).

1. Cefndir

Ar 1 Rhagfyr 2015, daeth Deddf Trawsblannu Dynol (Cymru) 2013 i rym yn llawn, gan gyflwyno system feddal o optio allan ar gyfer caniatáu rhoi organau a meinweoedd. Nod y Ddeddf yw cynyddu'r nifer o organau a meinweoedd sydd ar gael i'w trawsblannu. Defnyddiwyd ymgyrch gyfathrebu eang i hysbysu'r cyhoedd am y newid yn y gyfraith ac fel rhan o'r broses werthuso parhaus (yn y cyfnod yn arwain at y Ddeddf ac wedyn), comisiynwyd nifer o brosiectau ymchwil ansoddol a meintiol, a phob un ohonynt â'i broses adrodd ei hun. Mae'r adroddiad gwerthuso effaith hwn yn tynnu ynghyd dystiolaeth o ddau arolwg o staff y Gwasanaeth Iechyd (cyn

gweithredu'r ddeddfwriaeth ac wedyn); 13 ton o arolygon gyda'r cyhoedd yn gyffredinol; ymchwil ansoddol gyda'r cyhoedd yn gyffredinol a staff y GIG; a dadansoddiad o ddata rheolaidd Gwaed a Thrawsblannu'r GIG ar roi.

2. Ymwybyddiaeth o'r newid i'r system roi organau a'r gefnogaeth i hynny

Mae'r ymgyrch gyfathrebu wedi bod yn llwyddiannus mewn rhai ffyrdd allweddol: Awareness of the change to the system has increased among both NHS staff and the general public

- Mae ymwybyddiaeth o'r newid i'r system wedi cynyddu ymhlith staff y GIG a'r cyhoedd yn gyffredinol
- Fodd bynnag, mae gostyngiad bach wedi bod mewn ymwybyddiaeth ymhlith y cyhoedd ers i'r ymgyrch gyfathrebu ostegu
- Mae lefelau o gefnogaeth i'r system wedi cynyddu'n amlwg ymhlith staff y GIG a'r cyhoedd yn gyffredinol ers y mesur cyn-gweithredu
- Flwyddyn ar ôl i'r gyfraith newydd ddod i rym, roedd 71% o'r cyhoedd yng Nghymru o blaid y system feddal o optio allan (o gymharu â 49% yng ngweddill y Deyrnas Unedig)
- Erbyn 2016, dywedodd 78% o staff y GIG eu bod naill ai wedi optio i mewn i roi organau neu heb wneud dim gan eu bod yn hapus i ganiatâd tybiedig weithredu. O gymharu, erbyn mis Mehefin 2016, roedd 65% o'r cyhoedd yn gyffredinol yng Nghymru wedi optio i mewn neu heb gymryd unrhyw gamau i eithrio.

3. Gwybodaeth o'r system newydd o roi organau ac agweddau tuag ati

- Roedd gwybodaeth hunan-raddedig am y system newydd wedi codi ymysg staff y GIG (dywedodd 80% eu bod yn gwybod o leiaf eithaf tipyn ar ôl i'r gyfraith ddod i rym)
- Mae agweddau staff tuag at y system newydd wedi parhau i fod yn gadarnhaol a sefydlog i raddau helaeth, ond mae newid mewn cyfeiriad calonogol wedi bod o ran barnau ar ddyllanwad y Llywodraeth, gyda llai o staff yn cytuno bod '*Y system feddal o optio allan wedi roi gormod o reolaeth i'r Llywodraeth*'

4. Rôl y teulu

- Yn yr arolygon diweddaraf, roedd 81% o staff y GIG a 74% o'r cyhoedd yn cytuno '*Os yw unigolyn yn dewis peidio â chofrestru penderfyniad i optio allan, dylid trin hyn fel penderfyniad i fod yn rhoddwr, a dylid annog teuluoedd i dderbyn hyn*'.
- Fodd bynnag, mae tystiolaeth i awgrymu bod rhai o staff y GIG – yn enwedig y rhai sy'n gweithio y tu allan i adrannau brys neu unedau gofal dwys – nad ydynt yn llawn ddeall rôl y teulu yn y system newydd o roi organau:
 - Roedd y gyfran o staff o nododd yn **anghywir** '*Ni fydd gan y teulu ran i'w chwarae yn y broses o roi organau*' fel datganiad gwir wedi bron â dyblu rhwng yr arolygon cyn gweithredu'r Ddeddf a'r arolygon ar ôl ei gweithredu (o 7% i 13%).
 - Roedd gostyngiad yn y gyfran o staff a oedd wedi nodi'r datganiad '*Os yw'r teulu mewn trallod dros y penderfyniad i roi, ni fydd clinigwyr yn symud ymlaen gyda rhoi organau*' fel un gwir – o 74% cyn gweithredu i 58% ar ôl gweithredu.
- Yn yr arolwg diweddaraf o staff, cadarnhaodd 80% eu bod wedi trafod eu penderfyniad i ddod yn rhoddwr organau neu beidio gydag aelod o'r teulu. Mae arolygon o'r cyhoedd yn gyffredinol yn dangos, rhwng 2012 a 2015, bod tua pedwar allan o ddeg o'r ymatebwyr wedi trafod eu

dymuniadau ynghylch rhoi organau gydag aelod o'r teulu rywbryd neu'i gilydd Mae'r ffigur hwn wedi cynyddu'n raddol ers hynny, gan gyrraedd 51% ym mis Mawrth 2017.

- Fe wnaeth ymchwil ansoddol gyda'r cyhoedd yn gyffredinol adnabod ffyrdd y gellid annog trafodaethau teuluol ynghylch rhoi; gallai'r rhain fod o ddefnydd mewn unrhyw ymgyrchoedd neu ymarferion codi ymwybyddiaeth y cyhoedd yn y dyfodol

5. Effaith y ddeddfwriaeth newydd ar arferion gwaith

- Dywedodd y mwyafrif o staff y GIG nad yw'r ddeddfwriaeth newydd wedi cael unrhyw effaith ar eu swydd (88% ar ôl gweithredu'r Ddeddf; o gymharu â 57% cyn gweithredu)
- Roedd ymchwil ansoddol gyda nyrsys arbenigol mewn rhoi organau ac arweinwyr clinigol mewn rhoi organau yn cadarnhau'r canfyddiad hwn ymhellach; gyda staff yn teimlo bod y trawsnewid i'r system newydd wedi mynd yn llyfn. Y prif effeithiau a adroddwyd oedd:
 - Newidiadau i'r sgysiau gyda'r teulu, gan ganolbwyntio'n gynnar ar gadarnhau a oedd y claf wedi trafod dymuniadau ynghylch rhoi organau
 - Mwy o 'benderfyniadau hysbys' (naill ai o blaid neu yn erbyn rhoi) ymysg y teuluoedd roedd cyfranogwyr yr ymchwil wedi bod mewn cysylltiad â hwy
 - Gwell perthynas gyda chlinigwyr
 - Teimladau o bwysau ar nyrsys arbenigol mewn rhoi organau i beri i'r system 'weithio' ac y byddent yn cael eu dal yn gyfrifol pe na bai'r canlyniadau'n cael eu gwireddu

6. Hyfforddiant a chanllawiau ynghylch y system newydd o ganiatáu rhoi organau

Yn dilyn cyflwyno'r gyfraith, dywedodd tri chwarter o staff y GIG (75%) y byddent yn teimlo'n weddol hyderus neu'n hyderus iawn yn ateb cwestiynau gan glaf neu aelod o'r cyhoedd. Meddygon teulu a nyrsys arbenigol mewn adrannau damweiniau a gofal brys ac unedau gofal dwys oedd y rhai a welodd y cynnydd mwyaf mewn lefelau o hyder rhwng yr arolwg gwaelodlin a'r arolygon dilynol.

- Teimlai nyrsys arbenigol mewn rhoi organau, ac arweinwyr clinigol mewn rhoi organau, eu bod wedi derbyn hyfforddiant a chanllawiau digonol i'w harwain at y newid yn y gyfraith, ond fe wnaethant awgrymu:
 - Hyfforddiant diweddar a mwy o gyfleoedd am rannu arferion (yn enwedig rhwng tîm Gogledd Cymru / Gogledd-orllewin Lloegr a tîm De Cymru)
 - Gwneud y pwnc o roi organau yn rhan o'r cwricwlwm i fyfyrwyr meddygaeth a nyrsio
 - Canllawiau pellach ar gyfer sgysiau gyda theuluoedd am ganiatâd tybiedig
 - Adolygu'r geiriad a ddefnyddir mewn negeseuon i'r cyhoedd; barnwyd bod 'peidio â chofrestru penderfyniad' yn fwy addas na 'gwneud dim'
 - Gwneud y pwnc o roi organau yn rhan o'r cwricwlwm yn yr ysgol, er mwyn annog rhoi organau fel y 'norm diwylliannol'

7. Dadansoddi Data Monitro Rheolaidd

Er bod yr arolygon yn dangos gwell gwybodaeth ac agweddau mwy cadarnhaol tuag at y newid mewn deddfwriaeth, ychydig o dystiolaeth a ddatgelodd dadansoddiad o ddata rhoddwyr rheolaidd y GIG rhwng 2010 a 2017 o gynnydd cyson yn y nifer o roddwyr wedi marw yng Nghymru, nac yn ehangach yn y rhoddwyr a oedd yn byw yng Nghymru, ers i'r Ddeddf ddod i rym.

- Ni fu unrhyw gynnydd mewn lefelau rhoddwyr chwarterol ar gyfartaledd nac yn y cyfansymiau blynyddol symudol.

- Roedd y data rheolaidd yn cynnwys saith chwarter ers i'r gyfraith newydd ddod i rym. Roedd y cyfnodau 21-mis cysylltiedig, y naill ochr a'r llall o'r newid, yn dangos cynnydd bychan yn nifer y rhoddwyr – 101 o roddwyr wedi marw cyn y Ddeddf ac 104 ar ei hôl.
- Mae tynnu ymaith rhai nad ydynt yn breswylwyr o ddata ysbytai Cymru yn gostwng ffigurau'r rhoddwyr, yn fwyaf nodedig yn yr amser ers y newid yn y gyfraith. Fodd bynnag, yn yr un cyfnod mae cynnydd wedi bod yn y nifer a oedd yn breswylwyr yng Nghymru mewn rhannau eraill o'r Deyrnas Unedig, sy'n golygu nad yw'r darlun cyffredinol yn dangos fawr o newid o ran rhoi gan breswylwyr Cymru.
- Mae cymharu rhwng preswylwyr Cymru a'r rheini mewn rhan o'r Deyrnas Unedig sy'n gyffredinol debyg yn dangos ffigurau is ar gyfer Cymru na Gogledd-ddwyrain Lloegr, ond gyda pheth tystiolaeth fod sefyllfa Cymru wedi dangos gwelliannau cymharol mewn chwarterau diweddar.
- Mae dadansoddiad o ddata cyson yn dangos cynnydd yn y ganran o deuluoedd sy'n rhoi cymeradwyaeth i roi. Fodd bynnag, ni chaiff hyn ei adlewyrchu mewn cynnydd yng nghyfanswm y rhoddwyr, sy'n awgrymu bod cymhwysedd is wedi bod dros y cyfnod ers gweithredu'r gyfraith.
- Bydd yn bwysig parhau dadansoddi data rheolaidd dros gyfnod llawer hirach i asesu effaith ehangach y gyfraith newydd. Nifer cymharol fach yn unig o roddwyr yng Nghymru sydd yn y data cyfredol yn y 21 mis wedi'r newid yn y gyfraith, sy'n ei gwneud hi'n anodd dod i gasgliadau cadarn ar yr effaith yn y cyfnod cynnar hwn.

8. Crynodeb

Mae'r gwerthusiad wedi dangos agwedd gadarnhaol a chefnogaeth ymysg poblogaeth gyffredinol Cymru a staff y GIG yng Nghymru tuag at y system feddal o optio allan o roi organau. Wrth symud ymlaen, bydd yn bwysig dal ati i fonitro, dros yr hirdymor, y ffordd y gweithredir y Ddeddf a'i heffaith er mwyn sicrhau:

- ymdrechion parhaus i gynnal ymwybyddiaeth o'r dull meddal o optio allan ymysg y cyhoedd yn gyffredinol a staff y GIG;
- bod rôl y teulu yn y broses o roi organau yn cael ei deall yn well gan staff y GIG a'r cyhoedd yn gyffredinol;
- bod pobl yn cael eu hannog i drafod eu penderfyniad i roi (neu beidio) gyda'u teulu; a
- sicrhau bod nyrsys arbenigol ac arweinwyr arbenigol mewn rhoi organau yn teimlo'u bod yn cael eu cefnogi, a bod yr arferion gorau mewn ymdrin â theuluoedd yn dal i gael eu rhannu.

Awduron yr adroddiad: Viv Young, Sarah McHugh and Richard Glendinning (GfK U.K. Ltd) a Professor Roy Carr-Hill (UCL Institute of Education). Adroddiad ymchwil llawn ar gael yn:

<http://gov.wales/statistics-and-research/evaluation-human-transplantation-wales-act/?lang=cy>

Barn yr ymchwilwyr yw'r farn a fynegir yn yr adroddiad hwn ac nid o reidrydd farn Llywodraeth Cymru.

Am ragor o wybodaeth, cysylltwch â'r canlynol:

Ian Jones

Gwasanaethau Gwybodaeth a Dadansoddi

Llywodraeth Cymru

Parc Cathays

Caerdydd CF10 3NQ

Ffôn: 0300 025 0090

E-bost: ian.jones006@llyw.cymru